

Η Μαιευτική και η Γυναικολογία στην Αρχαία Ελλάδα

Αλεξάνδρα Χρ. Οικονομοπούλου

Ιατρός

Υποψήφια Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Υπεύθυνη Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής

Η Γυναικολογία και η Μαιευτική στην Αρχαία Ελλάδα αποτελεί ένα από τα πιο αξιόλογα τμήματα της ελληνικής ιστορίας της Ιατρικής. Για να υπάρξει πρόοδος σε κάθε επιστήμη είναι αναγκαία η γνώση των προγενέστερων επιτευγμάτων της και κυρίως η γνώση της ιστορίας της.

Η σύγχρονη Γυναικολογία και Μαιευτική, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, εξελίχθηκε μέσα από τους αιώνες περνώντας από διάφορα στάδια. Για να κατανοήσουμε καλύτερα το βαθμό εξέλιξης και προόδου της πρέπει να έχουμε γνώση της ιστορίας της Ιατρικής από την προϊστορική εποχή.

Το βασικό χαρακτηριστικό της αρχαίας ελληνικής Μαιευτικής και Γυναικολογίας ήταν η εξέλιξη και η ικανότητα προσαρμογής που επιδείκνυαν οι ασκούντες αυτήν στις νέες απαιτήσεις και κατακτήσεις. Για την καλύτερη κατανόησή της η ειδικότητα αυτή εξετάζεται σε πέντε ενότητες:¹

1. Προϊπποκρατική ιατρική: α. Μυθολογική (θεοκρατική) Μαιευτική και Γυναικολογία του ιερατείου των θεών του Ολύμπου, β. Ιστορική εποχή (Μινωική-Μυκηναϊκή-Όμηρική-Ασκληπιακή-προσωκρατικοί φιλόσοφοι-προϊπποκρατικές σχολές)
2. Ιπποκρατική ιατρική
3. Μετα-ιπποκρατική περίοδος
4. Αλεξανδρινή εποχή
5. Ελληνορωμαϊκή εποχή μέχρι την άνοδο του Μεγάλου Κωνσταντίνου στο θρόνο της Ρώμης.

Δεν είναι δυνατόν να περιγραφούν αναλυτικά οι μαιευτικές και γυναικολογικές γνώσεις των αρχαίων Ελλήνων στην περιορισμένη έκταση του άρθρου αυτού. Θα γίνει όμως προσπάθεια να αναφερθούμε στους σημαντικότερους σταθμούς της εξέλιξής της. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι κύριες αιτίες ανάπτυξης της Ιατρικής, και επομένως και της Μαιευτικής-Γυναικολογίας, στην Αρχαία Ελλάδα, ήταν οι κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές διαφορές που υπήρχαν μεταξύ των αρχαίων Ελλήνων και των γειτόνων τους.²

1. Προϊπποκρατική ιατρική

α. Μυθολογική (θεοκρατική) Μαιευτική και Γυναικολογία του ιερατείου των θεών του Ολύμπου

Οι γνώσεις μας για την ιατρική των αρχαίων Ελλήνων αναδύονται από διάφορες πηγές. Ιδιαίτερη θέση έχουν οι επιγραφές και τα αναθηματικά μνημεία. Πολλές πληροφορίες δίνουν ο Όμηρος και ο Ησίοδος, ίσως όχι πάντα

έγκυρες,³ αλλά και ο Ηρόδοτος (485-425 π.Χ.) και ο Πίνδαρος (522-440 π.Χ.).

Από την αρχαία ελληνική μυθολογία φαίνεται ότι ο τοκετός της γυναίκας είχε απασχολήσει ιδιαίτερα τους Έλληνες, ως πλέον προηγμένος συναισθηματικά λαός σε σχέση με άλλους λαούς. Σύμφωνα με τη *Θεογονία* του Ησίοδου, ο πρώτος τοκετός αφορούσε τη γέννηση από το Χάος της Μητέρας Γης. Μετά τη Γη γεννήθηκαν τα άλλα όντα και οι ολύμπιοι θεοί.

Στην περίοδο αυτή επικρατεί η προσωπικότητα της θεάς Ήρας ως προστάτιδας του νόμιμου γάμου, του τοκετού και της ιερότητας της οικογένειας, η οποία και αποκαλείται «Ϊάτραϊνα». Η γέννηση του νέου ανθρώπου με το αίσιο πέρας του τοκετού θεωρείται ευλογία και χαρούμενο γεγονός, αλλά και πράξη αναγέννησης. Το θεοκρατικό κοινωνικό σύστημα με το ψυχοσωματικό και συναισθηματικό πλαίσιο για τις διαδικασίες της γέννησης ενίσχυε τη βιολογική επιθυμία για τη μητρότητα, έτσι ώστε οι νέες κοπέλες μέσα στο γάμο να προετοιμάζονται ψυχικά και

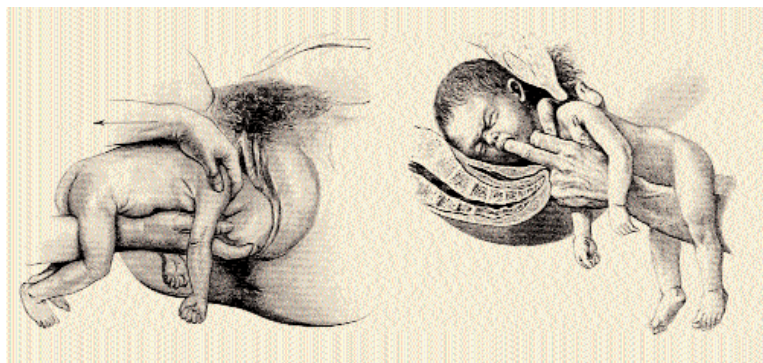
1. Η βασανισμένη από τις ωδίνες του τοκετού Λητώ βρήκε πια τόπο τη Δήλο για να φέρει στον κόσμο τα δυο παιδιά της από τον Δία, τον Απόλλωνα και την Αρτέμιδα. Εικονίζεται καθισμένη σε δίφρο, με σκυμμένο το κεφάλι και στο πρόσωπο ζωγραφισμένο τον πόνο, να στηρίζει το χέρι της στον κορμό της φοινικιάς για να γεννήσει, ενώ πίσω της την συγκρατεί η Ειλειθυία και μπροστά της η θεά Αθηνά καθώς και άλλες θεές της συμπαραστέκονται. Ερυθρόμορφη πυξίδα, περ. 370 π.Χ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

στην εγκυμοσύνη, τον τοκετό και τη λοχεία να συμπορεύονται με τη Φύση. Στα Ηραία γινόταν μια πρωτογενής ψυχοπροφυλακτική προετοιμασία των επιτόκων, ώστε η γυναίκα να «τίκτει» (γεννά).

Προστάτιδες του τοκετού ήταν η Άρτεμις, η Ήρα, η Λητώ (η μητέρα του Απόλλωνα, εικ. 1) και οι Ειλειθυίες (Ελευθώ ή Ελειθώ ή Ελεύθεια ή Ειλείθυια ή Ιλειθυία), θεότητες που προστάτευαν την επίτοκο. Η θεότητα του τοκετού, κόρη της Ήρας, η Ειλειθυια, κρητικής καταγωγής, συνεπικουρούμενη από τις Τρεις Μοίρες⁴ βοηθούσε στην ομαλή εξέλιξη του τοκετού και γι' αυτό την αποκαλούσαν *λυσίζωνο*, *μητροπόλο*, *ποτνία*.⁵ Η Ελευθώ, που ήταν κόρη της Ήρας και βοήθησε στον τοκετό της Λητώς, πήρε το όνομά της από την ικετευτική προς τη θεότητα κραυγή των επιτόκων «ελθέ, ελθέ», για να τις βοηθήσει κατά τη διάρκεια του τοκετού.⁶ Κατά τον Σκεύο Ζερβό, η λέξη προέρχεται από το θηλυκό της μετοχής παρακειμένου του ρήματος «έρχομαι» (είλειθα και ελείλειθα σημειώνει [sic] ο Ζερβός) και σημαίνει την ερχομένη. Η λέξη «Ελευθώ» από τον αόριστο «ηλυθώ» (κατά τον Ζερβό [sic]) του ρήματος «έρχομαι». Η λέξη, όμως, «Ιλειθυία» πιθανόν να είναι παρετυμολογία, ίσως από το ουσιαστικό «ίλαος» και «ίλειος», δηλ. αυτή που γνωρίζει και εξευμενίζει τις ωδίνες του τοκετού ή από το ρήμα «ιλάσκομαι» (καταπραΐνω τους πόνους) και «θύω» (σείω και θυσιάζω). Η Άρτεμις, η προστάτις των επιτόκων, μετά τη γέννησή της από τη Λητώ εξετέλεσε το έργο της ως μαία βοηθώντας στη γέννηση του αδερφού της Απόλλωνα.

Η θεά Ήρα είχε επινοήσει α) την κατακόρυφο σείση την οποία ασπάσθηκε αργότερα ο Ιπποκράτης, β) το χειρισμό της Ήρας (εικ. 2). Ήταν η πρώτη που στη διδυμογέ-

νεση της Αλκμήνης εξετέλεσε την εξαγωγή της κεφαλής του Ηρακλή (ισχιακή προβολή) με το χέρι, τη «χέρα», τοποθετώντας τον ένα δάκτυλο στο στόμα του εμβρύου και τον άλλο στη σιαγόνα σαν άγκιστρο. Αυτό εξάλλου σημαίνει και το όνομά της (ήρα είναι το α' ενικό πρόσωπο του αορίστου α' του αίρω). Το χειρισμό αυτόν οικειοποιήθηκαν τα νεότερα χρόνια διάφοροι μαιευτήρες, ώστε σήμερα να ονομάζεται χειρισμός του Mauriceau-Levret-Veit-Smelie, γ) μετέτρεψε το οπίσθιο τμήμα του ναού σε πρότυπο Μαιευτήριο (αίθουσα τοκετού), δ) εκπαίδευσε τις πρώτες ψυχοπροφυλάκτριες μαίες, τις Ειλειθυίες, για τους κοινούς τοκετούς, ε) χρησιμοποίησε τα χέλια ως ωδινοποιητικά, γι' αυτό στην περιοχή κάθε Ηραίου υπήρχε ένα χελοβίβαρο. Η θεά Ήρα είχε εμπεδώσει στις βοηθούς της την αντίληψη ότι το βιολογικό υπόστρωμα του τοκετού συμπλεκόταν αρμονικά με θεικές, ιατρικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και κοσμολογικές διαδικασίες. Δεν

2. Ο χειρισμός της Ήρας. Για την έξοδο της κεφαλής, επί ισχιακής προβολής, μετά το πέρας του τοκετού του κορμού και των ώμων εφαρμόζεται σε πρωτότοκες. Έτσι η Ήρα ξεγέννησε τον Ηρακλή από τη δίδυμη εγκυμοσύνη της Αλκμήνης. Ο χειρισμός αυτός μετά το 1709 ονομάστηκε Veit-Smelie-Mauriceau-Levret-Pinard.

ήταν τυχαίο το γεγονός ότι κάθε Ηραίο περιστοιχιζόταν από 40 κίονες, που συμβόλιζαν τις 40 εβδομάδες της εγκυμοσύνης, τις 40 ημέρες της λοχείας, τις 40 εβδομάδες του υποχρεωτικού μητρικού θηλασμού και τις 40 ημέρες αποχής από τα συζυγικά καθήκοντα. Οι ετοιμόγεννες έδιναν όρκο στην Ήρα: «Νη τη Ήρα» (ορκίζομαι στην Ήρα).

Στη μυθολογία αναφέρονται οι πρώτες ενδείξεις καισαρικής τομής σε δύο μύθους, της Κορωνίδας, από την οποία γεννήθηκε ο Ασκληπιός με τη βοήθεια του θεού Ερμή, και της Σεμέλης, την οποία με εντολή της Ήρας έκαψε ο Ερμής αφού αφαίρεσε από την κοιλιά της το επτά μηνών έμβρυο, τον Διόνυσο, και το έραψε στο μηρό ή στην οσφύ του Δία για να ωριμάσει.

πίσει τις δυσχέρειες και τις επιπλοκές σε έναν άτυπο τοκετό, καθώς και η διάχυτη έλλειψη εμπιστοσύνης προς τη γυναίκα να αντιμετωπίσει τα γυναικολογικά προβλήματα, οδήγησαν στην ανάγκη της βοήθειας από τον άνδρα. Τη θέση στην περίοδο αυτή πήρε ο Ασκληπιός. Ο Ασκληπιός χρησιμοποιούσε για τη θεραπεία των γυναικολογικών παθήσεων τα ιαματικά βότανα, για την επωφελή χρήση των οποίων και θεοποιήθηκε. Όσον αφορά τον τοκετό, ήταν ο πρώτος που επινόησε το «ευτόκιο λουτρό» σε θαλάσσιο ύδωρ επί δυστοκίας, δηλαδή τη γέννα μέσα στο νερό, που σήμερα Ρώσοι και Γάλλοι αναφέρουν ότι επινόησαν, ενώ θεωρούνταν ως ευτόκιο ήδη από την αρχαία ελληνική μυθολογία. Ο Ασκληπιός ήταν και ο πρώτος στον κόσμο λαϊκός γιατρός που καθιέρωσε ως αμοιβή για κάθε τοκετό έναν

3. Συμπλέγματα πήλινων ειδωλίων που απεικονίζουν διάφορα στάδια του τοκετού. Βρέθηκαν σε αρχαϊκό ιερό του 6^{ου} αι. π.Χ. στη Λάπηθο της Κύπρου (1897) και πιθανόν να ήταν αφιερώματα στη μητέρα-θεά που προστάτευε τις κυοφορούσες γυναίκες. Έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της Μαιευτικής. Παρόμοιες μεθόδους κατά τη γέννηση χρησιμοποιούσαν στην κυπριακή ύπαιθρο πριν από μερικά χρόνια, όπως και στις μικρές κοινότητες της υπαίθρου στον ελληνικό κορμό μέχρι προ ολίγων δεκαετιών.

β. Ιστορική εποχή (Μινωική-Μυκηναϊκή-Ομηρική-Ασκληπιακή-προσωκρατικοί φιλόσοφοι-προϊπποκρατικές σχολές)

Κατά τη Μινωική και Μυκηναϊκή περίοδο επικρατεί η θρησκευτική θεραπευτική που αναφέρεται σε μυθικούς θεραπευτές, θεούς ή ήρωες. Ανάμεσα στα αρχαιολογικά ευρήματα έχουν βρεθεί συνθέσεις που αποδίδονται στις θεές της γονιμότητας με εξογκωμένα στήθη, μεγάλη λεκάνη και γλουτούς.⁷ Επικρατούσε κυρίως η λατρεία της μητέρας θεάς, προστάτιδας της γονιμότητας και της μητρότητας (εικ. 3). Ως μαγικοθρησκευτικά σύμβολα ευτοκίας και προστατευτικά των επιπλοκών του τοκετού και της λοχείας ήταν γνωστοί αρκετοί πολύτιμοι λίθοι (ορυκτά) με συγκεκριμένο σχήμα, χρώμα, υφή και λάμψη που τους προσέδιδαν συμβολικό χαρακτήρα.

Η αδυναμία, όμως, της γυναίκας ως μαίας να αντιμετω-

πετεινό (κόκκορα). Η ασκληπιακή ιατρική ήταν κατά βάση ιερατική, διαχωρίζοντας την ιατρική από τη μαγεία και τη μαντική της ομηρικής ιατρικής που είχε στηριχθεί στην εμπειρία.

Περί το 600 π.Χ., με την παρουσία των προσωκρατικών φιλοσόφων, γίνεται η αρχή για τη μετάβαση από την εμπειρία στην επιστήμη, με κύριους εκπροσώπους τον Θαλή τον Μιλήσιο (625-546 π.Χ.), τον Αναξίμανδρο (610-546 π.Χ.), τον Αναξίμενη (625-585 π.Χ.) και τον Πυθαγόρα τον Σάμιο (580-500 π.Χ.). Ο Εμπεδοκλής εισήγαγε τον όρο του αμνιακού χιτώνα, επισημαίνοντας ότι το έμβρυο περιβάλλεται από χιτώνα, λεπτό και μαλακό τον οποίο ονόμασε «άμνιον». Ο όρος «άμνιος χιτών» εισήχθη τον 5ο αιώνα π.Χ. από τον Εμπεδοκλή και από το όνομα αυτό και η θεά Ειλείθια ονομάστηκε «Αμνιάς» και το υγρό μέσα

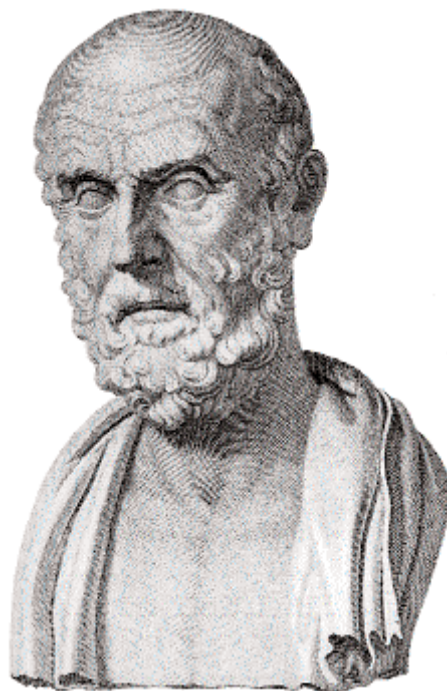
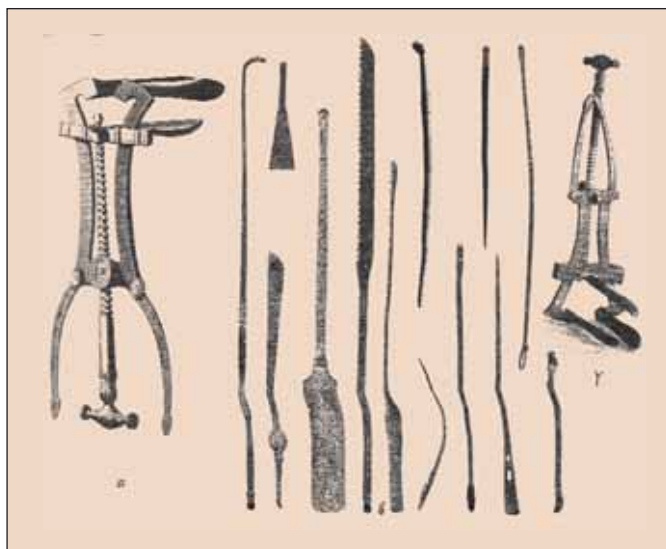
στο χιτώνα «ενάμνιο». Επιπλέον ο Εμπεδοκλής διατύπωσε ότι ο ομφαλός έχει τέσσερα αγγεία, δύο φλέβες και δύο αρτηρίες. Άρα γνώριζε ότι το έμβρυο στη μήτρα τρέφεται και αναπτύσσεται μέσω του πλακούντα και του ομφάλιου λώρου.⁸

Από τον 6ο αιώνα π.Χ. και έως την εμφάνιση του Ιπποκράτη (440 π.Χ.) η ειδικότητα της Μαιευτικής άνηκε σε γυναίκες στις οποίες απαγορευόταν κάθε άλλη ιατρική δραστηριότητα. Οι μαίες ονομάζονταν «ιάτραινες» ή «ομφαλοτόμοι», εκπαιδεύονταν από άλλες μαίες και οι γνώσεις τους ήταν εμπειρικές.⁹

2. Ιπποκρατική ιατρική. Η επαναστατική επιστημονική περίοδος της Μαιευτικής και Γυναικολογίας από τον Ιπποκράτη (Κλασική περίοδος)

Ο Ιπποκράτης (460-360 π.Χ.) (εικ. 5) πρώτος κήρυξε επανάσταση απορρίπτοντας τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες και ασχολήθηκε σοβαρά με τον τομέα της Μαιευτικής και Γυναικολογίας.¹⁰ Τόνιζε ότι καθήκον του ιατρού ήταν να απολυτρώσει την τίκτουσα από το έμβρυο, όταν αυτό ήταν αδύνατο να επιτευχθεί με τις φυσικές δυνάμεις, και προς τούτο είχε επινοήσει διάφορες μαιευτικές επεμβάσεις και εγχειρήσεις, όπως λ.χ. μετασχηματισμούς, εξελκυσμό, εμβρουουλκία, καθώς και πέντε μαιευτικά εργαλεία. Τα έργα που αποτελούν την Ιπποκρατική Συλλογή είναι 59, γραμμένα σε ιωνική διάλεκτο μεταξύ του 440-340 π.Χ., και στα 39 από αυτά βρίσκονται πολλά στοιχεία για την άσκηση της Μαιευτικής και Γυναικολογίας – τα κυριότερα είναι τα: *Περί παρθενίων, Περί γυναικείας φύσιος, Περί γυναικείων Α', Β', Περί αφορών, Περί επικυήσεως, Περί επταμή-*

4. Διάφορα ελληνικά και ελληνορωμαϊκά γυναικολογικά, χειρουργικά και μαιευτικά εργαλεία από χαλκό α) μητροσκόπιο (διόπτρα), ελληνορωμαϊκό από ανασκαφή στην Πομπηία, β) γυναικολογικές και χειρουργικές μήλες, γ) μητροσκόπιο. Παρόμοιο μητροσκόπιο ελαφρά τροποποιημένο αποκαλύφθηκε στις ανασκαφές του Δίου.

5. Ο Ιπποκράτης, ο περιφημότερος των αρχαίων ιατρών.

*νου, Περί οκταμήνου, Περί εγκατατομής εμβρύου, Περί γονής, Περί παρθενίων, Περί αέρων, υδάτων, τόπων, Αφορισμοί, Επιδημιών, Περί διαίτης.*¹¹

Στην Ιπποκρατική Συλλογή αναφέρονται αρκετές γνώσεις Γυναικολογίας. Οι γυναικολογικές θέσεις εξέτασης που χρησιμοποιούνται σήμερα ήταν γνωστές στους ιπποκρατικούς ιατρούς. Όμως, οι ανατομικές γνώσεις για το γεννητικό σύστημα της γυναίκας ήταν ανακριβείς, λόγω της απαγόρευσης εκτέλεσης νεκροτομών. Η μήτρα ονομάζεται «γονή», «υστέρα»,¹² «δελφύς». Παράδοξες για τα σημερινά δεδομένα ήταν και οι θεραπείες για τις γυναικολογικές παθήσεις.¹³ Οι ιπποκρατικοί ιατροί δεν συμμετείχαν στις γυναικολογικές εξετάσεις, που ήταν έργο των μαιών, και προσέρχονταν μόνο σε περιπτώσεις δυστοκίας και άτυπων ή παραμελημένων τοκετών.

Αξιοσημείωτη, όμως, είναι η επινοήση από τον Ιπποκράτη των χειρουργικών εργαλείων κατά την άσκηση της Μαιευτικής και Γυναικολογίας (εικ. 4). Τα εργαλεία αυτά, ελαφρά τροποποιημένα, χρησιμοποιούνται και σήμερα και αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία λανθασμένα ως επινοήσεις γάλλων και γερμανών ιατρών του 17ου-18ου αιώνα.¹⁴ Ο Ιπποκράτης αναφέρει μήλες (από μόλυβδο ή χαλκό) διαφόρων σχημάτων (κοίλες, ευθείες, καμπύλες, συμπαγείς), διάφορα είδη νυστεριών, καυτήρες και ξέστρα. Επιπλέον, περιγράφει είδος μητροσκοπίου που ονομάζει «κάλαμον» και παρόμοιο εργαλείο, που ονομάζει «κατοπτήρα», προς εξέταση του απευθυσμένου. Οι μετα-ιπποκρατικοί γιατροί αναφέρονται στο αντίστοιχο εργαλείο για την ενδοσκόπηση της μήτρας για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς λόγους (υποκαπνισμούς, στυπτικά φάρμακα) με το όνομα «διόπτρα».¹⁵ Αναφορά για τη χρήση μήλης που κατασκευάζεται από μόλυβδο ή κασσίτερο γίνεται στα έργα *Περί αφορών, Πε-*

6. Διάφορες ισχιακές προβολές του εμβρύου από μεσαιωνικούς κώδικες. Codex Latin Monacensis Nr 161 XIII-XIV Jahrhundert (Partus 7-12).

ρί επικυήσεως, *Περί γυναικείων Α', Β'*. Η διαστολή της μήτρας γινόταν σύμφωνα με τον Ιπποκράτη όπως και σήμερα, με εργαλεία από μόλυβδο κατασκευασμένα με μήκος 6-8 δακτύλων λεία και στρογγυλά. Με την τοποθέτηση λιπαρής ουσίας στον πιο λεπτό διαστολέα, γινόταν εισαγωγή του στη μήτρα και έπειτα εισαγωγή του αμέσως παχύτερου και ούτω καθ' εξής. Μετά τη διαστολή του στομίου και του αυχένος της μήτρας οι ιπποκρατικοί ιατροί εισήγαγαν στυλεό, στερεό και κίλλο, προς παροχέτευση του κοίλου της μήτρας, τους γνωστούς σήμερα ενδομήτριους πεσσούς. Επιπλέον, ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό, εκτελούσαν την εισαγωγή ελαίων και αντισηπτικών ή καυστικών ουσιών στον κόλπο. Η ενστάλαξη των ουσιών στη μήτρα γινόταν με ειδικό εργαλείο, το οποίο ο Ιπποκράτης ονομάζει «κλυστήρα».

Για τη θεραπεία της προπτώσεως της μήτρας, οι ιπποκρατικοί ιατροί προέβαιναν σε στένωση του κόλπου,

αφού έτεμναν το βλεννογόνο κάθετα και πλάγια και με εντριβές ή επαλείψεις με ουσίες επιδίωκαν την ανάπτυξη φλεγμονής και τη δημιουργία σκληρού ινώδους συνδετικού ιστού, δηλ. τη στένωση του κόλπου. Στη συνέχεια προέβαιναν στην ανάταξη της μήτρας με το δάκτυλο συνιστώντας, μετά την επιτυχή ανάταξη, την κατάκλιση της ασθενούς για 14 μέρες. Άλλη μέθοδος ήταν η τοποθέτηση σπόγγων στον κόλπο, ενώ αν η μήτρα δεν ανατασσόταν τελείως, χρησιμοποιούσαν τη μέθοδο της κλίμακος και ανέστρεφαν το σώμα της γυναίκας για να γίνει η ανάταξη (δηλ. έδεναν τη γυναίκα σε μια σκάλα την οποία τοποθετούσαν έτσι ώστε τα κάτω άκρα να είναι σε ανάρροπη θέση, δηλαδή με το κεφάλι σε κατωφερέστερο σημείο από τα πόδια – στην ιατρική θέση *trendelenburg*), συνιστώντας παραμονή επί κλίνης για 14 μέρες. Παραλλαγή αυτής της μεθόδου ήταν η κινητή κλίμακα, όπου ο γιατρός ακολουθούσε την ίδια ακριβώς τακτική αλλά με κίνηση της κλίμακος προς τα κάτω κατά την ανάταξη.¹⁶

Ο Ιπποκράτης αναφέρει ότι οι διάφορες νόσοι και δυσκρασίες προκαλούν προβλήματα στο γεννητικό σύστημα, όπως οι οξείες πυρετοί προκαλούν μητρορραγίες και οι κακουχίες προκαλούν αμηνόρροια. Σε αμηνόρροια και στείρωση γνώριζε ότι οδηγεί και η παχυσαρκία, δίνοντας ένα πρώτο ερέθισμα στη μετέπειτα μελέτη και ανακάλυψη του συνδρόμου των πολυκυστικών ωθηκών. Αλλά γνώριζε και το αντίθετο, ότι δηλαδή παθήσεις του γεννητικού συστήματος διαταράσσουν άλλα συστήματα, όπως το νευρικό ή το πεπτικό. Επιπλέον περιγράφει τις εκτοπίσεις και τις κάμψεις της μήτρας. Στους *Αφορισμούς* γίνεται λόγος για τις ανωμαλίες της περιόδου, τα συμπτώματα της εγκυμοσύνης καθώς και τη διάγνωσή της με την αναστολή της περιόδου. Στα έργα του αναφέρει ότι μέσα στον κόλπο υπάρχουν εξελκώσεις, ανώμαλες εκκρίσεις και ασκαρίδες και παραθέτει αρκετά γυναικολογικά νοσήματα με σχετικά ορθή περιγραφή όπως επιλόχοιοι λοιμώξεις, λευκόρροια και διαταραχές εμμήνου ρύσεως.¹⁷ Σε αντίθεση με τις ανατομικές γνώσεις ο Ιπποκράτης γνώριζε τη φυσιολογία των γεννητικών οργάνων της γυναίκας.¹⁸ Η μήτρα θεωρείται ζώο-θηρίο ευρισκόμενο στην κοιλιά της γυναίκας και αναλόγως των επιθυμιών της προκαλεί στον οργανισμό της γυναίκας αλλοιώσεις. Είχε άριστη γνώση της ηλικίας της εμμηναρχής, περί το 12ο-14ο έτος της ηλικίας, υποδηλώνοντας την ωρίμανση των γεννητικών οργάνων και γνώση του ποσού του αίματος που αποβάλλεται καθώς και του χρόνου που φυσιολογικά διαρκεί αυτή, τονίζοντας την παθολογία στις αποκλίσεις τόσο ποσοτικά όσο και χρονικά. Άξιο προσοχής είναι ότι αναφέρει πως η έμμηνος ρύση δεν παρουσιάζεται μόνο ως αιμορραγία του βλεννογόνου της μήτρας αλλά και αναπληρωματικά ως αιμόπτυση, αιματέμεση ή αιμορραγία εκ των ώτων, της ρινός, των νεφρών, της κύστεως ή ορθού.¹⁹ Επιπλέον, συνέδεσε συμπτώματα σε νευρικά άτομα, όπως

η υστερική ημιπληγία και η παράλυση του προσωπικού, με την έμμηνο ρύση. Δεν παραλείπει να αναφέρει τη φυσιολογική παύση της εμμήνου ρύσεως που λαμβάνει χώρα στην κύηση και στην κλιμακτήριο.²⁰ Η στειρότητα αποτελεί ένα ιδιαίτερο τμήμα αναφοράς με κυριότερα αίτια την παχυσαρκία, τη διαστολή του τραχήλου της μήτρας και τη λειότητα του ενδομητρίου.²¹ Οι ιπποκρατικοί ιατροί εκτελούσαν μικροεπεμβάσεις γυναικολογικής φύσεως, όπως αφαίρεση κονδυλωμάτων έξω γεννητικών οργάνων, πολυπόδων και αποστημάτων και εκπιρήνιση υποβλεννογόνιων ινοσωμάτων της μήτρας, τα οποία ήταν γνωστά από τον Ιπποκράτη ως «λίθοι της μήτρας».²²

Η συμβολή του Ιπποκράτη και των ιατρών της εποχής του είναι μεγαλύτερη στον τομέα της Μαιευτικής. Η πρόγνωση του φύλου του παιδιού γίνεται από την εμφάνιση της χροιάς του προσώπου της μητέρας.²³ Η εύχρους έγκυος κυφορεί άρρεν, ενώ εκείνη που έχει δυσχρωμία θήλυ. Ακόμα, εκείνες που ο αριστερός μαστός τους είναι μεγαλύτερος του δεξιού και ο αριστερός οφθαλμός φωτεινότερος και μεγαλύτερος του δεξιού κυφορούν θήλυ και το αντίστροφο άρρεν. Πίστευε ότι τα άρρενα έμβρυα συλλαμβάνονται, βρίσκονται και αναπτύσσονται στο δεξιό μέρος της μήτρας, ενώ τα θήλεα στο αριστερό.²⁴ Έλκη στον κόλπο αναφέρονται ως εμπόδια που όταν ιαθούν και βρίσκονται αριστερά η γυναίκα μένει έγκυος και αποκτά αγόρι, ενώ δεξιά κορίτσι. Ο Ιπποκράτης προβαίνει στη διάγνωση του θανάτου του εμβρύου από τις αλλαγές που παρουσιάζουν

οι μαστοί: η αιφνίδια και απότομος απίσχναση των μαστών είναι σημείο επικείμενης αποβολής, «αποφθοράς» και θεωρεί ότι οι κυριότερες αιτίες των αποβολών ήταν οι αλλαγές των κλιματολογικών συνθηκών και η κακουχία και ισχνότητα της εγκύου.²⁵ Μιλάει για τον πρόωρο τοκετό και την έκβασή του, όπου αν το έμβρυο είναι 7 μηνών θα ζήσει ενώ αν είναι 8 μηνών κινδυνεύει.

Ο Ιπποκράτης μελετά στα έργα του τη φυσιολογία της κύησης αναλυτικά κατά τις ημέρες και τις εβδομάδες, καθώς και τη φυσιολογία και την παθολογία του τοκετού (αιμορραγία, μύλη, πρώιμη ρήξη υμένων, περιελίξεις ομφαλίου λώρου).²⁶ Θεωρεί αιτία της έναρξης του τοκετού την έλλειψη τροφής του εμβρύου και γνωρίζει τον τρόπο εκτέλεσης του τοκετού και τη σημασία των συστολών της μήτρας για την έκβασή του. Για τον Ιπποκράτη, η φυσιολογική προβολή είναι η κεφαλική, λόγω βαρύτητας και κάθε άλλη προβολή αναφέρεται ως παθολογικός τοκετός (εικ. 6). Σε άτυπο τοκετό δεν παρέμενε αδρανής, αλλά προέβαινε αναλόγως των περιστάσεων σε διάφορες μαιευτικές επεμβάσεις:²⁷

α) Μετασηματισμό ή στροφή που σε περίπτωση αποτυχίας επαναλάμβανε ύστερα από θερμό λουτρό. Ο μετασηματισμός, δηλ. η συνδυασμένη μέθοδος με εξωτερικούς και εσωτερικούς χειρισμούς, η γνωστή σήμερα Braxton-Hicks, εκτελούνταν από τον Ιπποκράτη: ύστερα από θερμό λουτρό και πλύσεις του κόλπου τοποθετούσαν την επίτοκο σε κλίνη σε ανάρροπη θέση και προσπα-

7. Σκηνή δύσκολου τοκετού κατά την αρχαία εποχή. Η γυναίκα που δυστοκεί και υποφέρει αισθάνεται πάντα την ανάγκη να έχει κοντά της κάποιο δικό της πρόσωπο το οποίο με στοργικά, ενθαρρυντικά, τρυφερά λόγια να την ενισχύει ψυχολογικά.

θύσαν να φέρουν το έμβρυο στη φυσιολογική κεφαλική θέση. Από τους ιπποκρατικούς ιατρούς γινόταν και εκτέλεση και του χειρισμού Mauriceau-Levret-Veit-Smelie, που εφαρμόζεται σε ισχιακή προβολή και παρατεταμένο τοκετό, κατά τον οποίο το δάκτυλο του χεριού μπαίνει στο στόμα του εμβρύου.²⁸

β) Εμβρυοτομία, εμβρυουλκία κατά την οποία χρησιμοποιούσε το «καμπυλωτότερον μαχαίριον» για την εμβρυοτομία, το «πίεστρον» για τη σύνθλιψη, τον «οστεολόγον» για τη σύλληψη και την εξαγωγή των οστών και τον «ελκυστήρα» δηλ. τον εμβρυουλκό.²⁹

γ) Εμβρυοτομία με το δάκτυλο που εκτελούνταν όταν το έμβρυο ήταν νεκρό και δεν μπορούσε με άλλο τρόπο να γίνει η αποβολή του, οπότε και το αποκολλούσε κατά τμήματα. Η ενέργεια αυτή, δυστυχώς, τις περισσότερες φορές οδηγούσε στο θάνατο της μητέρας από επιλόχειο λοίμωξη.

δ) Σείση της επιτόκου σε περίπτωση εγκαρσίου ή ισχιακού σχήματος του εμβρύου για τη μετατροπή του στο φυσιολογικό, η οποία γινόταν με αιώρηση της γυναίκας δεξιά-αριστερά πάνω στο κρεβάτι (οριζόντια σείση) ή με χτυπήματα του όρθιου κρεβατιού στο έδαφος (κάθετος σείση), αφού είχαν δέσει την επίτοκο. Τη μέθοδο αυτή παρέλαβε η λαϊκή ιατρική και στην Ελλάδα εκτελούνταν μέχρι και τον 18ο αιώνα από τις μαμές.³⁰ Σε κακοπαθημένα νεογνά δεν έκοβε αμέσως τον ομφάλιο λώρο, τον οποίο έκοβε η μαία που την ονόμαζε «ομφαλοτόμο».³¹

Η υστεροτοκία γινόταν με τις εξής μεθόδους: α) με ππαρμικά φάρμακα και β) με συμπίεση των πτερυγίων της ρινός. Σε περίπτωση μη εξόδου του πλακούντα ακολουθούσε: γ) τη μέθοδο λασάνου, δ) τη μέθοδο του ανακλίτου δίφρου και ε) τη μέθοδο της κλίνης και των συμμετρικών βαρών.³² Στο *Περί επικυήσιος* αναφέρει ότι, αν ο πλακούντας δεν πέφτει, τον αφήνουν συνδεδεμένο με το βρέφος και βάζουν τη λεχώνα να καθίσει ψηλά σαν να ήταν σε λάσανο, δηλ. σε ψηλό κοίλο σκαμνί, είδος δίφρου μικρότερου του μαιευτικού, για την υποβοήθηση της αποβολής του πλακούντα η οποία γινόταν με τη βαρύτητα του νεογέννητου και με ήπιες κινήσεις. Άλλη μέθοδος, αν η γυναίκα δεν μπορούσε να καθίσει, ήταν η σείση της λεχώνας πάνω στο κρεβάτι της με κάποιο γερό σεντόνι ή ιμάντα, δηλ. έπρεπε να γυρίσουν το κρεβάτι όρθιο προς το μέρος του κεφαλιού για να έχει κλίση προς τα κάτω.³³

Ο Ιπποκράτης έδινε ιδιαίτερη σημασία στην καθαριότητα και την αντισηψία της ώρα του τοκετού³⁴ (εικ. 7). Γνώριζε τον επιλόχειο πυρετό και την αιτία του, δηλαδή την ακαθαρσία κατά τον τοκετό και την ελλιπή κάθαρση της μήτρας από τα λόχεια. Η θεραπεία ήταν διαιτητική και φαρμακευτική με θερμούς υποκαπνισμούς και τη διαστολή του στομίου της μήτρας με μήλη και διακλυσμούς με οίνο και έλαια.³⁵

Στον *Όρκο* του Ιπποκράτη αναφέρεται ρητά ότι απαγορεύονται οι εκτρώσεις, ενώ υπάρχει αναφορά σε έκτρω-

ση για θεραπευτικούς λόγους, η οποία γίνεται είτε με φάρμακα είτε με φλεβοτομία-αφαίμαξη της εγκύου.³⁶ Στο *Περί φυσίος παιδίου* συμβουλεύει μια άγαμη γυναίκα, για κοινωνικούς λόγους, να προβεί σε προκλητή διακοπή στον πρώτο μήνα της κυήσεως με επαναλαμβανόμενες αναπηδήσεις πάνω στους γλουτούς της με αποτέλεσμα την αποβολή μετά την έβδομη αναπήδηση.³⁷

3. Μετα-ιπποκρατική περίοδος με κυριότερο εκπρόσωπο τον Αριστοτέλη

Η Μαιευτική αρχίζει να διαμορφώνεται ως κλάδος της αρχαίας ελληνικής Ιατρικής κυρίως κατά τη μετα-ιπποκρατική περίοδο, περί τα τέλη της Κλασικής περιόδου και κυρίως στους ελληνιστικούς χρόνους. Ο ρόλος του ίωνα φιλοσόφου-ιατρού Αναξαγόρα (500-424 π.Χ.) αλλά και άλλων ιώνων φιλοσόφων ήταν καταλυτικός για τη μεταμόρφωση της εμπειρικής ιατρικής τέχνης σε επιστήμη.

Ο κυριότερος εκπρόσωπος της περιόδου σε θέματα Μαιευτικής και Γυναικολογίας είναι ο Αριστοτέλης (364-323 π.Χ.), που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ανατομική και τη φυσιολογία του γυναικείου γεννητικού συστήματος, με τη φυσιολογία της αναπαραγωγής, τη γονιμότητα, την εγκυμοσύνη και τον τοκετό (εικ. 8). Μελέτησε την πορεία της κύησης και τα στάδια του τοκετού και αναφέρει ορθότατα ότι το βέβαιο σημείο εγκυμοσύνης είναι η μαλακότητα του τραχήλου που διαπιστώνεται με την αμφίχειρη εξέταση.³⁸

8. Τοκετός με αίσιο πέρας στην Αρχαία Ελλάδα. Ανάγλυφο του 5ου αιώνα π.Χ. (φωτογραφικό αρχείο Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής).

Ονόμασε τους αγωγούς «κεράτια» και θεωρούσε τη μήτρα ως δίκερη, όπως ακριβώς πίστευε και ο Ιπποκράτης.

4. Αλεξανδρινή περίοδος

Ο κυριότερος εκπρόσωπος της περιόδου αυτής είναι ο Ηρόφιλος ο Χαλκηδόνιος, μαθητής της Ιπποκρατικής Σχολής (3ος-4ος αι. π.Χ.), ο οποίος εργάστηκε ως χειρουργός και γυναικολόγος. Ο Ηρόφιλος περιγράφει τα έσω γεννητικά όργανα της γυναίκας και μελετά τις αιτίες δυστοκίας και στειρώσεως. Μεταξύ των βιβλίων που αναφέρεται ότι έχει συγγράψει είναι και το *Μαιωτικόν*, εγχειρίδιο για τις μαιές.³⁹ Ο Ερασίστρατος (300-257 π.Χ.), ανατόμος και γυναικολόγος, έστρεψε το ενδιαφέρον του σε θέματα φυσιολογίας. Άλλοι ιατροί της Αλεξανδρινής περιόδου ήταν ο Εύδημος από την Αλεξάνδρεια, που μελέτησε τις παθήσεις του γυναικείου γεννητικού συστήματος, ο Μαντίας επίσης από την Αλεξάνδρεια (2ος-1ος αι. π.Χ.) και ο Σώστρατος από την Αλεξάνδρεια, ο οποίος πρότεινε μέθοδο για άπειρους μαιευτήρες.

5. Ελληνορωμαϊκή περίοδος

Το γυναικολογικό κολποσκόπιο ή μητροσκόπιο χρησιμοποιούνταν ευρέως κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, καθώς βρέθηκαν τέτοιου είδους εργαλεία στις ανασκαφές της Πομπηίας και του Δίου. Περιγραφή της χρήσης του οργάνου αυτού γίνεται από τον Σωρανό τον Εφέσιο (98-138 μ.Χ.), τον πατέρα της Μαιευτικής και Γυναικολογίας, ο οποίος έδωσε νέα ώθηση στις γνώσεις της ειδικότητας αυτής. Στο έργο του *Περί γυναικείων* περιγράφει ανατομικές λεπτομέρειες, εξετάζει το έμβρυο στη μήτρα με ειδική διόπτρα, τις ανώμαλες θέσεις του και μελετά τα αίτια της δυστοκίας και του τοκετού. Αναφέρεται στον μαιευτικό δίφρο και τους εξωτερικούς και εσωτερικούς μετασχηματισμούς σε άτυπους τοκετούς, καθώς και στην εμβρουουλκία. Προτείνει την αντισύλληψη με απόφραξη του στομίου της μήτρας με βαμβάκι εμποτισμένο με αλοιφές ή λιπαρές ουσίες, ενώ σε παθήσεις της μήτρας κάνει έγχυση, τοπικά, ουσίων (αφεψήματα βοτάνων) με ειδική σύριγγα, τον «μητρεγχύτη».

Από τη σύντομη παράθεση των γνώσεων και των επινοήσεων των αρχαίων ελλήνων ιατρών σχετικά με θέματα Μαιευτικής και Γυναικολογίας γίνεται εμφανής η ιδιαίτερη σημασία που έδιναν στις σημαντικότερες και ουσιαστικότερες στιγμές της γυναικείας ύπαρξης. Με αφετηρία την αρχαία ελληνική μυθολογία και την ασκληπική ιατρική φθάνουμε στην ιπποκρατική περίοδο, όπου καταγράφονται γνώσεις και επινοούνται τεχνικές και εργαλεία και καταλήγουμε στο αποκορύφωμα της Μαιευτικής και Γυναικολογίας που συνεχίζεται κατά την Ελληνορωμαϊκή περίοδο. Επόμενο ήταν τα δρώμενα και οι εθιμικές συνή-

θειες, που είχαν δημιουργήσει προς ευόδωση του τοκετού οι Έλληνες ήδη από τα μυκηναϊκά χρόνια, να φθάσουν ως επιβιώσεις στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο και από εκεί να διατηρηθούν εμπλουτισμένα με στοιχεία από την ελληνική παράδοση μέχρι σήμερα ως θησαυρός της ελληνικής λαϊκής Ιατρικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ιωάννης Λασκαράτος, *Ιστορία της Ιατρικής*, τόμ. 1, Πασχαλίδης, Αθήνα 2003, σ. 91.

² Πάνος Μανιάτης, *Ιστορία της Ιατρικής*, Εντός, Αθήνα 2002, σ. 87.

³ Στο ίδιο.

⁴ Χρίστος Οικονομόπουλος / Αλεξάνδρα Οικονομοπούλου, «Η άπνοια του νεογνού στον τοκετό. Μέθοδοι ανάνηψης από την παραδοσιακή μαμή επί τουρκοκρατίας», *Δελτίο Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών* 1/52 (2005), σ. 70-71: Η Λάχεσις, η Κλωθώ και η Άτροπος. Η Λάχεσις είναι η μητέρα που φέρει μέσα της το έμβρυο, το λάχος, νέα και ωραία. Η Κλωθώ είναι η μητέρα της επιτόκου, μέσης ηλικίας. Η Άτροπος είναι η μαμή, η κύρια υπεύθυνη για τον τοκετό, εκείνη που δεν αποτρέπεται στη δυστοκία και παριστάνεται να κρατά ψαλίδι, στάθμη και ωρολόγιο. Είχε δυο πρόσωπα, ανάλογα με το είδος του τοκετού. Επί δυστοκίας συμπεριφερόταν ως θυγατέρα του Δία και το πρόσωπό της ήταν σκληρό και ωμό και λεγόταν «Ειμαρμένη», γιατί γινόταν τολμηρή και αποφασιστική αφού όριζε τη μοίρα του παιδιού. Επί αποτυχίας διάσωσης του παιδιού λεγόταν «Κήρα». Σε φυσιολογικό τοκετό την έλεγαν «Υποτακτική» και είχε ήρεμο και υπομονετικό πρόσωπο. Οι τρεις Μοίρες, λοιπόν, που επισκέπτονταν το νεογνό τα μεσάνυχτα της τρίτης μέρας κατά τη λαϊκή Ιατρική δεν ήταν άλλες από τη μάνα, τη γιαγιά και τη μαμή, οι οποίες στην ουσία αξιολογούσαν τα πιθανά παθολογικά ή μη ευρήματα που είχαν εμφανιστεί κατά τον τοκετό για τα οποία μόνο ύστερα από τρία 24ωρα υπήρχε βεβαιότητα, λαμβάνοντας πλέον από κοινού την απόφαση για τη μελλοντική του φροντίδα.

⁵ Λασκαράτος, *ό.π.*, σ. 102-103.

⁶ Μανιάτης, *ό.π.*, σ. 95.

⁷ Στο ίδιο, σ. 89.

⁸ Σκεύος Ζερβός, *Ιστορία της Ιατρικής, η Μαιευτική-Γυναικολογία*, τόμ. 1, εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1914.

⁹ Μανιάτης, *ό.π.*, σ. 129.

¹⁰ Θεμελιώδεις αρχές της κλινικής πρακτικής του ήταν η παρατήρηση, η εμπειρία και ο ορθολογισμός. Αναγνώριζε την ανάγκη της ολιστικής αντιμετώπισης του ασθενούς τόσο με τη χορήγηση φαρμάκων όσο και με την παροχή ψυχοσωματικής αγωγής. Θεωρεί τον οργανισμό ως ενιαίο σύστημα με αλληλοεπηρεαζόμενα μέρη και τον ασθενή ως ψυχοσωματική οντότητα.

¹¹ Δημήτριος Κατσέτος, *Συμβολή εις την εξέλιξιν της Μαιευτικής διαμέσου των αιώνων*, διατριβή επί διδακτορία, Αθήναι 1969, σ. 124-127 με πλήρη κατάλογο των παραπομπών σχετικά με τη Μαιευτική και Γυναικολογία στο έργο του Ιπποκράτη.

¹² Δημήτριος Αντωνόπουλος, «Η Γυναικολογία και Μαιευτική εν Ελλάδι από του Ιπποκράτους μέχρι των βυζαντινών», *Ελληνική Ιατρική* 3/29 (1960), σ. 8· η λέξη «υστέρα» οφείλεται στην παρατήρηση από τα ανατέμνοντα ζώα ότι η θέση της μήτρας λάμβανε την ύστατη θέση στην περιτοναϊκή κοιλότητα σε σχέση με τα άλλα σπλάχνα της ελάσσονος πυέλου.

¹³ Μανιάτης, *ό.π.*, σ. 140.

¹⁴ Κωνσταντίνος Λαμέρας, *Η αρχαία ελληνική ιατρική πηγή των νέων και νεωτάτων ανακαλύψεων εν τη γυναικολογία*, εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1910· Κωνσταντίνος Μητρόπουλος, *Αρχαίαι ιατρικά γνώσεις ως σύγχρονοι επινοήσεις*, εν Αθήναις 1954.

¹⁵ Λαμέρας, *ό.π.*, σ. 9.

¹⁶ Ζερβός, *ό.π.*, σ. 192.

¹⁷ Στο ίδιο.

¹⁸ Στο ίδιο, σ. 90.

¹⁹ Στο ίδιο, σ. 99.

- ²⁰ Στο ίδιο, σ. 102.
- ²¹ Στο ίδιο, σ. 116.
- ²² Αντωνόπουλος, ό.π., σ. 14.
- ²³ Νικόλαος Λούρος, *Στοιχεία Ιστορίας της Μαιευτικής και Γυναικολογίας*, Παρισίανος, Αθήναι 1973, σ. 25.
- ²⁴ Ζερβός, ό.π., σ. 147.
- ²⁵ Στο ίδιο, σ. 121.
- ²⁶ Στο ίδιο, σ. 172.
- ²⁷ Στο ίδιο, σ. 178.
- ²⁸ Μητρόπουλος, ό.π., σ. 79-84.
- ²⁹ Αναφέρεται ότι ανακαλύφθηκε από τον Chamberlen το 1580.
- ³⁰ Άλλοι τρόποι τοκετού ήταν σε όρθια στάση ή στα γόνατα. Ο Παισαυσίας στα *Αρκαδικά*, κεφ. 48, αναφέρει ότι στην Τεγέα υπάρχει ναός και άγαλμα της Ειλείθειας την οποία επονόμαζαν οι Τεγεάτες «Εν γόνασι» (στα γόνατα).
- ³¹ Σέργιος Μανταλενάκης, «Η Μαιευτική μέχρι τον 19ο αιώνα», *Ελληνική Μαιευτική και Γυναικολογία* 2/14 (2002), σ. 83.
- ³² Ζερβός, ό.π., σ. 183.
- ³³ Γερόσιμος Ρηγάτος, *Η αρχαία Ιατρική στη λαϊκή μας παράδοση*, Βήτα, Αθήνα 1999, σ. 177.
- ³⁴ Λούρος, ό.π., σ. 26.
- ³⁵ Ζερβός, ό.π., σ. 191.
- ³⁶ Στο ίδιο, σ. 133.
- ³⁷ Αντωνόπουλος, ό.π., σ. 13.
- ³⁸ Μητρόπουλος, ό.π., σ. 79-84.
- ³⁹ Αξιοσημειώσιμη είναι η ιστορία της Αθηναίας (4ος αι. π.Χ.) που ήταν μαθήτριά του, ντυμένη όμως ως άνδρας, καθώς απαγορευόταν η άσκηση της Ιατρικής από γυναίκες και δούλους. Απόκτησε πολύ μεγάλη φήμη ασκώντας την ιατρική ως άνδρας, ώσπου αναγκάστηκε να αποκαλύψει το φύλο της και να αλλάξει το νόμο, ώστε να επιτραπεί η άσκηση της Μαιευτικής και Γυναικολογίας από γυναίκες. Στους μετέπειτα χρόνους ασχολήθηκαν με τη μαιευτική η Ολυμπιάς η Θηβαία, η Σάλπη η Λεσβία και η Ελεφαντίς η Ρωμαία.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικ. 2: W. Weibel, *Lehrbuch der Frauenheilkunde*, τόμ. 2: *Gyn kologie*, Urban und Schwarzenberg, Berlin und Wien 1939, σ. 101.
- Εικ. 3-4: Φωτογραφικό αρχείο Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής.
- Εικ. 5: T. Meyer-Steineg / K. Sudhoff / G. Majno, *Grundz ge der operativen Geburtsleitung*, Stuttgart 1942, σ. 32.
- Εικ. 6: Fritz Weindler, *Codex Latin Monacensis*, Stuttgart 1939, Nr.161 XIII-XIV (partus 7-12), σ. 11.
- Εικ. 7: Eugen Hollander, *Die Medizin in der klassischen Malerei*, Stuttgart 1923, σ. 446.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, «Η Γυναικολογία και Μαιευτική εν Ελλάδι από του Ιπποκράτους μέχρι των βυζαντινών», *Ελληνική Ιατρική* 3/29 (1960), σ. 40-43.
- ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ ΛΑΖΑΡΟΣ, «Ποιος ανακάλυψε τον εμβρυολόγο; Οι αρχαίοι Έλληνες γιατροί ή η οικογένεια Chamberlen;», *Θέματα Μαιευτικής-Γυναικολογίας* 4 (2005), σ. 335-341.
- ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Αρχές φιλοσοφίας και Ιστορίας της Ιατρικής*, Βήτα, Αθήνα 2001.
- ΖΕΡΒΟΣ ΣΚΕΥΟΣ, *Ιστορία της Ιατρικής, η Μαιευτική-Γυναικολογία*, τόμ. 1, εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1914.
- ΚΑΤΣΕΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, *Συμβολή εις την εξέλιξιν της Μαιευτικής διαμέσου των αιώνων*, διατριβή επί διδακτορία, Αθήναι 1969.
- ΛΑΜΕΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, *Η αρχαία ελληνική ιατρική πηγή των νέων και νεωτάτων ανακαλύψεων εν τη γυναικολογία*, εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1910.
- ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, *Ιστορία της Ιατρικής*, τόμ. 1, Πασχαλίδης, Αθήνα 2003.

- ΛΟΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, *Στοιχεία Ιστορίας της Μαιευτικής και Γυναικολογίας*, Παρισίανος, Αθήναι 1973.
- ΜΑΝΙΑΤΗΣ ΠΑΝΟΣ, *Ιστορία της Ιατρικής*, Εντός, Αθήνα 2002.
- ΜΑΝΤΑΛΕΝΑΚΗΣ ΣΕΡΓΙΟΣ, «Η Μαιευτική μέχρι τον 19ο αιώνα», *Ελληνική Μαιευτική και Γυναικολογία* 2/14 (2002), σ. 83-97.
- , «Η διαχρονική πορεία της ενδοσκοπησης», *Ελληνική Μαιευτική και Γυναικολογία* 4/14 (2002), σ. 307-312.
- , «Ο αρχαίος Έλληνας γιατρός», *Ελληνική Μαιευτική και Γυναικολογία* 3/13 (2001), σ.129-138.
- ΜΑΡΚΕΤΟΣ ΣΠΥΡΟΣ, *Εικονογραφημένη Ιστορία της Ιατρικής*, Ζήτα, Αθήνα 2000.
- ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, *Αρχαία ιατρικά γνώσεις ως σύγχρονοι επινοήσεις*, εν Αθήναις 1954.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΣ / ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, «Η Γέννηση διαμέσου των αιώνων», *Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Μαιευτικής Ψυχοπροφυλακτικής Εταιρείας*, Δελφοί 8-10.10.2004, σ. 13-30.
- , «Η άπνοια του νεογνού στον τοκετό. Μέθοδοι ανάνηψης από την παραδοσιακή μαμή επί τουρκοκρατίας», *Δελτίο Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών*, 1/52 (2005), σ. 65-71.
- , «Ο τοκετός, η δυστοκία, τα “Ευτόκια” και η ανάνηψις του απνοϊκού νεογεννήτου στη Δημόδη Ιατρική του Μεταβυζαντινού Πολιτισμού 1453-1953», *Θέματα Μαιευτικής-Γυναικολογίας* 3 (2005), σ. 242-267 (α΄ μέρος) - 4 (2005), σ. 342-360 (β΄ μέρος) - 1 (2006), σ.48-78 (γ΄ μέρος) - 2 (2006), σ.144-173 (δ΄ μέρος).
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, «Η ψυχοπροφυλακτική σημασία των λαϊκών “ωκυτοκίων” για την αντιμετώπιση των ωδίνων στις δυστοκίες», *Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Μαιευτικής Ψυχοπροφυλακτικής Εταιρείας*, Δελφοί 8-10.10.2004, σ. 126-146.
- ΡΗΓΑΤΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, *Η αρχαία Ιατρική στη λαϊκή μας παράδοση*, Βήτα, Αθήνα 1999.

Obstetrics and Gynaecology in Ancient Greece

Alexandra Chr. Oeconomopoulou

The objective of this article is to present in brief the wealth of methods and instruments that were invented by the ancient Greek physicians who practiced obstetrics from the Mycaean age to the third century AD. Therefore we have concisely recorded the basic knowledge of Obstetrics regarding pregnancy, childbirth, puerperium and the relevant complications that might occur as well as the medical interventions proposed by the ancient Greek physicians for their treatment. Concurrently, we present the knowledge of Gynaecology in the aforementioned span of time and particularly that of the anatomy and physiology of the female genital system, the relevant gynaecological diseases and their cure. Thus, emerges and becomes obvious the enormous contribution of the ancient Greek physicians whose pioneering inventions laid the foundations for the development of Obstetrics-Gynaecology in the rest of the world, a field of medicine extremely important to women.